

89. Кентржинський Б. Мазепа / Б. Кентржинський. – К.: Темпора, 2013. – 496 с.

90. Крупницький Б.Д. Гетьман Мазепа та його доба / Б.Д. Крупницький / Пер. з німецької О.К. Струкевича; Передмова В.М. Горобця. – К., 2003.

91. Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба. 2-е доповнене видання / О. Оглоблин; Ред. Любомир Винар, упоряд. Ігор Гирич, Алла Атаманенко – Нью-Йорк – Київ – Львів – Париж – Торонто, 2001. – 464 с.

92. Оглоблин О. Трагедія Батурина / О. Оглоблин // Вісник організації оборони чотирьох сторін України. – 1953. – Ч. 4-5 (58-59). – С. 19-21.

93. Manning, Clarence A. Hetman of Ukraine Ivan Mazepa. / Clarence A. Manning – New York: Bookman Associates, Publishers, 1957. – 234 p.

94. Млиновецький Р. Гетьман Мазепа в світлі фактів і в дзеркалі «історії» / Р. Млиновецький. – Торонто: Basilian Press, 1976. – 376 с.

95. Субтельний О. Мазепинці. Український сепаратизм на початку XVIII ст. / О. Субтельний; пер. з англ. В. Кулика. – К.: Либідь, 1994. – 240 с.

96. Сергійчук В. Кого зрадив гетьман Мазепа / В. Сергійчук. – Фотовідеосервіс, 1992 – 69 с. – (Бібліотека українця).

97. Сергійчук В. Кого предал гетман Мазепа / В. Сергійчук. – К.: Изд. центр «Просвіта», 2006. – 159 с.

98. Апанович, О.М. Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі / О.М. Апанович. – Київ: Либідь, 1993. – 288 с.

99. Сокирко О. Український Рубікон: Полтавська битва 27 червня 1709 р. В 2-х частинах / О. Сокирко – Київ: Темпора, 2008. – Ч. 1. – 80 с.

100. Ковалевська О.О. Іван Мазепа. Науково-популярне видання. – К.: Дельта, 2009 – 52 с.

101. Вечерський В. Гетьманські столиці України / В. Вечерський. – К.: Наш час, 2010. – 320 с. – (Сер. «Невідомо Україна»).

102. Чернігівський літопис (Підготовка до друку, передмова і коментар Ю. Мищика) // Сіверянський літопис. – 1996. – №4 (10). – С. 105-122.

103. Павленко С. Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники / С. Павленко. – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2004. – 602 с.

Яценко В.Б. Уничтожение Батурина в ноябре 1708 г. в украинском дискурсе гетмана Ивана Мазепы

Статья анализирует освещение гибели гетманской столицы г. Батурина в украинской историографии в XIX-XXI вв.

Ключевые слова: Батурин, Иван Мазепа, гетман, штурм, историография.

Yatsenko V.B. Baturyn annihilation in November 1708 in the discourse of Ukrainian Hetman Ivan Mazepa

In the paper the image of the capture of Baturyn and annihilation of the city and its populace by Alexandr Menshikov's troops in the Ukrainian historiography of the 19th - early 21st cent. is analyzed.

Key words: Baturyn, Ivan Mazepa, hetman, assault, historiography.

08.04.2013 p.

УДК 94 (477.52):911.372.53 «16»

Н.Б. Реброва

ПЛАН ВОЛОДИНЬ КОЧУБЕЯ

У статті досліджується план володинь Кочубея на Сумщині, що зберігається у Російському державному архіві і давніх актів.

Ключові слова: полковник Кочубей, Знобовка, Улиця, хата Меншикова.

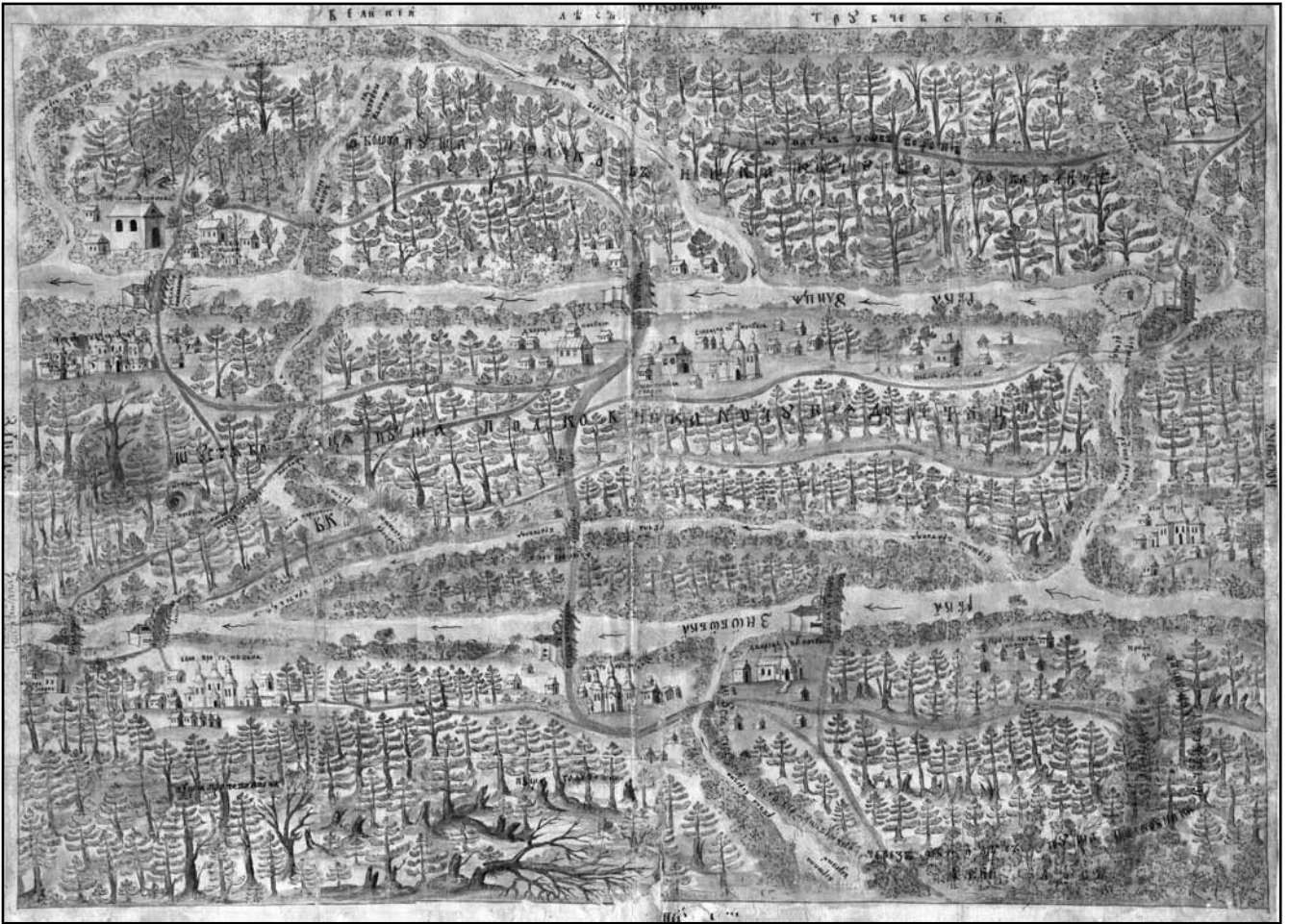
Директор Центру по вивченню історії України Санкт-Петербурзького державного університету, доктор історичних наук, професор кафедри історії народів країн СНД Тетяна Таїрова-Яковлева під час візиту до Батурина в серпні 2011 р. передала НІКЗ «Гетьманська столиця» електронну і роздруковану копію унікального документа з фондів Російського державного архіва древніх актів – найбільшого російського сховища манускриптів, документів та книг – «План владений Кочубея на полотне в красках, с рисунками зданий. XVII в.» (ф. 1445 Кочубеев, оп.1, ч. 1, № 478).

В ході аналізу документу вдалося установити, що це – карта володинь між річками Знобовка та Улиця (територія сучасного Середино-Будського району Сумська області) – полковника Кочубея, про що свідчать написи: «ПУЩА ПОЛКОВНИКА КОЧУБЕЯ ДО КРИНИЦЬ», «БОЛОТА ПУЩА ПОЛКОВНИКА КОЧУБЕЯ ДО БАБЛИЦИ» в межах: по річці Улиця – на заході від впадіння річки Чернь в річку Улиця до Баблиці (місце впадіння річки Малая Баблиця в річку Улиця) на сході, по річці Знобовка – на заході від села Короб «... ДО КРИНИЦЬ» (Криниця – можливо, це озеро).

До цього часу сучасна топоніміка зберігає назви, вказані на карті – річка Знобовка, річка Улиця, село Голубовка.

Згідно з дослідженнями В.Л. Модзалевського відомо, що біля річки Улиця Новгород-Сіверського повіту знаходилося село Стара Гута або, як зазначає автор Малоросійського родословника, – *Кочубєйва, Улиця*. Універсалом від 10 квітня 1694 р. гетьман Іван Мазепа надав Василю Кочубею «*ку потребе и выгоде господарской мйисце въ уезде Новгородскомъ, на речце Улице, к границам Трубецким, на заняте хутора для доволности дровъ, где позволяемъ емужь, пану писарови енаральному, тотъ хуторъ осадою людей устроить, яко того будетъ вытягати потреба*» [1, 526]. Згідно напису на карті з півночі володіння полковника Кочубея «БОЛОТА ПУЩА ПОЛКОВНИКА КОЧУБЕЯ ДО БАБЛИЦИ» межують з «ВЕЛИКІЙ ЛЕС ТРУБЧЕВСКІЙ». Можна дійти висновку, що до пожалування ділянка поросла лісом і не мала будь-яких виробництв.

В універсалі від 1 квітня 1705 р. є свідчення про те, що Василь Кочубей влаштував тут гуту: «...в особливої любве и ласце пана Василія Кочубея, войска его царского пресветлого величества

«План владений Кочубей на полотне в красках, с рисунками зданий. XVII в.»

Запорозького судію енералного, яко годного особу всякого респекту войскового, вглядаючи теж на его з молодих літ у войску Запорозьком многие значіе и працюватіе в поважних и всякой похвали годных, не тылько за писарства енералного роненых, але и тепер на судейском уряді; щире, верне, зычливе и неоспале отправаючихся делехь... уже в прошлих летехъ в надею превеликой милости монаршой наименовали и надалисмо ему местце на речце Улице межи пустошами для устроена хутор (где тепер з ведома нашего гута его ест заведена) и другое место на речце Знобовце, ку засипаню гребль и збудованю млына приличное где уже млын ест выставлений, так сым нашим универсалом ...позволяем ему при том млыне, на речце Знобовце будучом, около урочищ или потоков Крутого Логу и Березки, поселити людей мерное число для ратунку гребль...; позволяем притомь ему, пану судиши енеральному, абы пуци тамошней, лесовы бору, по межам слушнымь, яко от села Чернацкое, Знобы и Голубовки, так и от рубежа Трубецкого остерегал и борониль, жебы неналежніе и своевольніе люде в оную пустошъ не въездили и без позволения зверхной власти и навалного в ней не чинили спустошеня и истреблені» [1, 527].

Після втрати Василя Кочубея в липні 1708 року «слободка Улица» була затверджена гетьманським

універсалом від 15 грудня 1708 р. й царською грамотою від 12 березня 1710 р. за його вдовою й дітьми «...и слободку, прозиваемую Улицу, в полку Стародубскомъ застающую, зь всеми до них належачими угодами в первобытное подданское послушенство подаемъ» [1, 528], а потім дісталася Федору Кочубею. Після смерті Федора в 1729 р., його маєтки, в тому числі і Стара Гута, перейшли до старшого брата Василя, полковника Полтавського. Син Василя Кочубея Іван у 1731 р. доносив, що «...жители с. Серединой Буды рубяць дерево въ отцовской Улицкой пуще», на що отримав 18 грудня 1731 р. гетьманський універсал, що забороняв «уличанамъ въ этой пуще спустошение до 1743 г.» [1, 528]. Але Стара Гута на карті не позначена – вона розташована нижче по течії річки Улица.

Можемо припустити, що карта складена після того, як територію Старої Гути вже успадкував полковник Василь Васильович Кочубей – «знатный войсковой товарищ (1708-1718), а з 1727 по 1743 рр. – Полтавський полковник» [1, 528]. Можливо причиною виготовлення карти стало приднання земель до успадкованих володінь.

Архівна карта дозволяє не тільки визначити межі пожалування, а й побачити результати перетворень, проведених родиною Кочубеїв з часу отримання

володінь. Це не тільки осаджена слобода на лівому березі річки Улица (нижче від того місця де в р. Улица впадає в р. Верзба) – «Слободка Кочубеева» (в центрі якої трикупольний храм), а й технічні споруди – на лівому березі річки Улица «Гребля Кочубея», будинки господарів (два «Дворца Кочубея» на р. Улица та на р. Знобовка). При цьому зображення будинку відображає архітектурні смаки старшинської еліти XVIII ст., а контури храму дозволяють відмітити характерну для того часу дерев'яну архітектуру.

Великий інтерес викликає позначення «Хата Меншикова» в тому місті, де р. Чернь впадає в р. Улица – три будівлі, з яких виділяється одна центральна. Відомо, що «Когда войска Карла XII и Мазепы в 1709 г. были разгромлены под Полтавой, то Почеп и Погар с округой были переданы гетманом Скоропадским всесильному приближенному Петра II Александру Даниловичу Меншикову. Своевольно он присоединил к этим владениям еще сотни: Мглинскую, Бакланскую и Стародубскую» [2, 10]. «Зная политическую силу Меншикова и желая угодить ему, чтобы расположить его в свою пользу, Скоропадский подарил ему местечко Почеп с волостью. Этот подарок всесильный Меншиков на свою власть скоро увеличил вдесятеро» [3, 225]. Територіально «Хата Меншикова» розташована якраз на межі Почепської та Ямпільської волостей.

Унікальний оригінальний документ дає нам можливість в подальшому ретельно проаналізувати економічний розвиток території, побачити плани господаря з організації виробництва, спрямованість його інтересів – із землі, порослій лісом, та неродючого піску перетворити на золоту жилу – отримати вироби зі скла, попит на які не зникав до появи склоробних заводів.

Безперечний інтерес викликає аналіз сучасного стану цієї місцевості, що планується здійснити в поточному році.

Посилання

1. Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. – К, 1910. – Т. 2. – 746 с.
2. Цапенко М. Земля Брянская. – М.: «Искусство», 1972. – 136 с.
3. Протченко З.Е. Земля Мглинская – родной край. – Брянск, 1993. – 207 с.

Реброва Н.Б. План владений Кочубея

В статье исследуется план владений Кочубея на Сумщине, который хранится в Российском государственном архиве древних актов.

Ключевые слова: полковник Кочубей, Знобовка, Улица, хата Меншикова.

Rebrova N.B. The plan of the estates of Kochubey

The article deals with the plan of the estates of Kochubey from the Russian national archives of ancient acts.

Key words: colonel Kochubey, Znobovka, Ulytsa, Menshykov house.

29.03.2013 р.

УДК 355/359 (477) «1700/1800»

Н.В. Ланатійова

МІСЦЕВІ ОРГАНИ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ ТА КОМПЛЕКТУВАННЯ КОЗАЦЬКОГО ВІЙСЬКА В УКРАЇНІ У XVIII СТ.

В статті проаналізовано принципи комплектування козацького війська в Україні у XVIII столітті та розглянуті питання внутрішньої організації війська, системи забезпечення та командування.

Ключові слова: комплектування, козацьке військо, слобідські полки, козаки, принцип комплектування, військова служба, мобілізація козацького війська.

Комплектування збройних сил – це прийнята в державі система забезпечення потреби збройних сил в особовому складі, озброєнні та матеріальних засобах. Це важлива складова частина військового будівництва [1, 348].

Вивчення основ військового устрою українського козацтва та його комплектування бере початок ще з середини XIX ст. Одним з перших це намагався здійснити у своїй праці «История Малой России» Д.М. Бантиш-Каменський [2], хоча він і не розглядав ще козацьке військо як зорганізовану структуру. Значний внесок у вивчення історії українського козацтва зробили В.Б. Антонович, М.С. Грушевський та А.О. Скальковський [3; 4; 5]. Їхні праці залишаються найбільш ґрунтовними і фактологічно найбільш наповненими щодо походження козацтва, формування та комплектування Запорозького війська та його бойового минулого.

Величезний матеріал представлений у працях Д.І. Яворницького [6; 7], який ввів у науковий обіг значний масив архівного матеріалу. Звичайно, дослідник не оминув увагою питання формування, структури, комплектування козацького війська. Важливий матеріал, який має відношення до місцевих органів військового управління та комплектування козацького війська, міститься в роботах Д.І. Багалея [8; 9], В.Н. Автократова [10], В.А. Дядиченко [11], О.М. Апанович [12; 13] та ін.

Дослідженням українського козацького війська займався В.І. Сергійчук [14]. У своїй докторській дисертації він детально описав організацію козацького війська, його озброєння, спорядження та оснащення. Проте в ній майже відсутнє узагальнення питань щодо комплектування козаками їх війська.

Не залишають без уваги ці питання і сучасні історики В.Г. Бережинський, М.Г. Івануц [15; 16; 17] та ін. Підрозділ «Принципи організації та комплектування слобідських полків» викладено в кандидатській дисертації Д.В. Журавльова про військову справу в слобідських козацьких полках [18]. Питанням структуризації українського козацького війська присвячена стаття О.В. Фірсова [19]. У той же час сьогодні відсутнє монографічне дослідження теми комплектування війська українських козаків, а наявний